

саме розвиток портової системи забезпечить транспортування “незалежних” експортних й імпорتنих поставок та позитивно впливатиме на зовнішньоторговельний баланс держави, транзитний потенціал країни, ступінь її участі у міжнародному розподілі праці, в тому числі й міжнародній інтеграції. Тому важливим фактором розвитку торговельної діяльності мають стати стабільність законодавства у торговельно-промисловій сфері та державні гарантії.

Джерела та література

1. Грушевський М. Історія України-Руси. – К., 1995. – Т. IV.
2. Одесский Вестник. – № 104. – 29.XII.1834.
3. Одесский Вестник. – № 39. – 15.V.1840. – Кол. 158
4. Одесский Вестник. – № 53. – 3.VII.1835.
5. Одесский Вестник. – № 19. – 4.III.1836. – Кол. 220-221.
6. Одесский Вестник. – № 97. – 4.XII.1840. – Кол. 428-430.
7. Одесский Вестник. – № 97. – 4.XII.1840. – Кол. 428-430.
8. Одесский Вестник. – № 88. – 2.XI.1840. – Кол. 390–391; Одесский Вестник. – № 90. – 8.XI.1841; Одесский Вестник. – № 84. – 21.X.1842; Одесский Вестник. – № 91. – 13.XI.1843; Одесский Вестник. – № 29. – 8.IV.1844; Одесский Вестник. – № 81. – 10.X.1845; Одесский Вестник. – № 95. – 27.XI.1846; Одесский Вестник. – № 79. – 1.X.1847; Одесский Вестник. – № 93. – 20.XI.1848; Одесский Вестник. – № 85. – 22.X.1849; Одесский Вестник. – № 39. – 17.V.1850.
9. Гуржій І.О. Розвиток товарного виробництва і торгівля на Україні (кінець XVIII – до 1861 р.). – К., 1962.
10. Волоніць В.С. Торговельно-комерційна діяльність греків-купців в Україні (середина XVII – XIX ст.). – Донецьк, 2007; Лозанська Т.І. Історія підприємництва в Україні (на матеріалах торгово-промислової статистики XIX ст.). – К., 1999.
11. Гуржій І.О. Розвиток товарного виробництва і торгівля на Україні (кінець XVIII – до 1861 р.). – К., 1962.
12. Одесский Вестник. – № 8. – 21.I.1858.
13. Новицкий Я.П. Описание границ и городов бывшей Азовской губернии. – Александровск, 1910.
14. Одесский Вестник. – № 83. – 15.X.1841.
15. Новороссийский календарь на 1847 год, издаваемый от Ришельевского лицея. – Одесса: в городской типографии, 1846.
16. Одесский Вестник. – № 83. – 15.X.1841.
17. Одесский Вестник. – № 73. – 10.IX.1841.
18. Одесский Вестник. – № 68. – 23.VIII.1847.
19. Одесский Вестник. – № 60. – 26.VII.1844.
20. Одесский Вестник. – № 79. – 30. IX.1844.
21. Одесский Вестник. – № 76. – 23.IX.1850.

Summary

The article explores the full spectrum of trade relations in North Trans-Azov territories (Priazovye), including Berdyansk, in the first half of XIXth century, together with the factors of situating internal and specificity of external trade in the region, basing upon the materials from “Odessa Herald” (“Odessky Visnyk”) publications.

І. П. Дерман

ІНФОРМАТИВНІ МОЖЛИВОСТІ ДЖЕРЕЛ З ІСТОРІЇ ДУХОВНОГО І ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я У 20–30-Х РР. ХХ СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДІ С. ЄЛИСЕЇВКА ПРИМОРСЬКОГО РАЙОНУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Українське село – носій традиційної народної культури, звичаїв, мовних традицій. Воно завжди було об'єктом наукової зацікавленості з боку вітчизняних істориків. Особливо це стосується періоду 20–30-х років ХХ століття. Саме тоді на теренах держави склалася нова ідеологія суспільства, ідеологія влади, в якій людина – це маленький “гвинтик” у великому загальнодержавному механізмі. Радянська історіографія віддавала перевагу політичній історії, соціально-економічним факторам, описувала історію війн та правлячої партії.

Нині ж одним із основних напрямків розвитку вітчизняної історичної науки є висвітлення повсякденного життя сільського населення в період 20–30-х років ХХ століття, зокрема, їхніх побутових умов життя, дозвілля.

Праці В. Нолла, О. Лукашевича, Ф. Кокошко, В. Калініченко репрезентують сучасні наукові студії з даної теми. Зокрема, в роботі Вільяма Нолла "Трансформація громадянського суспільства: усна історія української селянської культури 1920–30-х років", висвітлюється життя українського села до колективізації та під час неї, але крім політичного аспекту, показано духовне життя, ритуали та забави селян [1]. Олексій Лукашевич аналізує побут та дозвілля сільського населення Радянської України в 1920–30-х роках [2]. Федір Кокошко аналізує розвиток культурно-освітніх закладів в українському селі зазначеного періоду, зокрема на півдні України [3]. Володимир Калініченко у своїх працях побіжно торкається селянського побуту в роки непу [4].

Проблемами усної історії займається Запорізьке наукове товариство ім. Я.П. Новицького, учасники якого вже десять років проводять історико-археографічні експедиції. Результатом плідної роботи став вихід першого тому серійного видання – "Усна історія Степової України" [5].

Територія Північного Приазов'я довгий час залишалась поза увагою науковців. Бердянський осередок Запорізького наукового товариства ім. Я.П. Новицького проводить самостійні історико-археографічні експедиції.

В даній статті ми спробуємо розкрити духовне та повсякденне життя населення Північного Приазов'я на прикладі с. Єлисеївка Приморського району Запорізької області.

Незважаючи на посилений тиск на православну церкву з боку радянської влади, а потім і повну її заборону, люди в селах продовжували вірити в Бога і по можливості ходити до церкви. Так, в селищі Єлисеївка церква продовжувала діяти аж до початку Другої світової. Вона частково була розбита під час війни, а після її закінчення знищена повністю [6, арк. 1]. Аналізуючи інтерв'ю респондентів, можна сказати, що основною причиною збереження віри було те, що їхні прадіди не змогли відразу відректися від православної віри та стати атеїстами.

Люди не просто продовжували вірити в Бога, ходити до церкви, а й намагалися дотримуватися релігійних обрядів та відзначати православні свята. Наприклад, на Святвечір діти продовжували носити вечерю, колядували на Різдво, щедрували на Меланку та посівали на Старий Новий рік, але ходили лише до найближчих родичів чи до кумів. Крім того, люди хрестили воду на Водохрещу, на Великдень продовжували пекти паски, красити яйця, носили святити їх до церкви, а в Поминальну неділю ходили на кладовище.

Звісно, що все це робили потайки від місцевої влади. Для того, щоб виявити людей, які все ж таки продовжують святкувати релігійні свята, місцева влада вдавалася до різних дій – залякування і, навіть, звільнення. Доходило й до того, що вони ходили попід вікнами людей та слухали, що відбувається в хаті [7, арк. 4]. Та незважаючи на це і серед представників владних структур різних рівнів траплялися люди, які продовжували дотримуватися народних звичаїв [8, арк. 3].

Непростим було ставлення в селі до іновірців, зокрема баптистів, євангелістів. Негативно до них відносилися не лише віруючі православні, які не розуміли їхньої віри, вважали зрадниками та антихристами, а й місцеве керівництво [8, арк. 2]. Але здебільшого стосунки в селі між людьми продовжували залишатися дружніми або нейтральними.

Люди продовжували дотримуватися постів, але здебільшого харчувалися тими продуктами, які мали в цей момент. Це було все те, що вони змогли виростити на власних городах та господарствах. Винятки становили лише свята, особливо весілля [6, арк. 2]. Можна допустити, що причиною цього передусім була бідність селян, які переживали голод та колективізацію.

Потайки хрестили дітей, іноді навіть запрошували священика додому або хрестили у нього вдома. За кумів брали людей близьких – сусідів або родичів. Брати кумів з однієї сім'ї не дозволялося. Як приходили до церкви, кум обов'язково платив за хрестик та за сам обряд, а хрещена мати мала заздалегідь купити крижму, в яку замотували дитину після купання в купелі. Хрестини пишно ніхто не справляв, все залежало від матеріального статку сім'ї. В основному просто збиралися в тісному сімейному колі – батьки, куми [6, арк. 7].

Особливими на селі були обряд сватання та саме весілля. Іноді молодих сватали без їхньої на те згоди. У першу чергу дивилися на те, щоб наречені були із порядних сімей, хазяйновиті. Спочатку жених чи його батьки приходили до нареченої та домовлялися з її батьками, коли засилати сватів, дивилися, чи хазяйновиті господарі та сама наречена, до речі, дівчина сама повинна була готувати своє придане. Якщо батьки змогли домовитися, то через певний час до нареченої приходили старости [9, арк. 9]. Під час сватання дівчина мала вести себе скромно, іноді навіть вона могла сидіти в окремій кімнаті і виходила вже тоді, коли батьки дали свою згоду. Якщо сама дівчина не була проти піти заміж за цього парубка, то вона виносила хліб та перев'язувала старостів рушниками, якщо ні – то виносила гарбуза [6, арк. 8].

Якщо відповідь дівчини була позитивною, то починали готуватися до весілля. Починали пекти коровай, шишки, дивні. Молоді ходили з шишками по селу та запрошували гостей. Саме весілля тривало два-три дні, а іноді цілий тиждень. Це також залежало від матеріальних статків. У суботу та неділю святкували власне весілля, а в понеділок привозили наречену до батьків снідати, де молодій за звичаєм потрібно було працювати на показ – подавати на стіл, мити посуд [9, арк. 11].

Коли молоді виходили з двору нареченої, батьки благословляли їх іконою, обсипали зерном. А батьки нареченого зустрічали їх хлібом-сіллю.

Під час весілля дотримувалися таких звичаїв, як плата ворітні, викуп за наречену. На другий чи третій день батьків молодих катали на бричці та возили купатися до річки. Дехто з запрошених перевдягався в циган [6, арк. 9].

Молоді дарували подарунки батькам, бабі, дідові, сестрам, братам. Це було щось з одягу: плаття, сорочка чи просто відріз тканини. Одяг наречених був на той час скромним: у нареченого – костюм, у нареченої – сукня та саморобна фата чи вінок [9, арк. 10].

Серед дівчат дуже поширеними були різні ворожіння, особливо на різдвяні свята. Дівчата збиралися невеликою компанією. Ворожили попід вікнами, слухаючи розмови, ходили питати ім'я першого зустрічного або кидали кобіт через хату, в який бік носком вкаже – туди і заміж вийде [9, арк. 12]. А ще вносили до хати півня та ставили перед ним миску з зерном, миску з водою та дзеркало – до чого півень потягнеться, такий чоловік і буде: якщо до зерна – то хазяйновитий, якщо до води – то п'яниця, а якщо до дзеркала – то вродливий [6, арк. 5].

Ворожили також на Івана Купала. Пускали на річку вінки – в який бік попливе, туди й заміж вийде, стрибали через багаття, зазвичай стрибали парами, вірячи, що завжди будуть разом [6, арк. 12].

Святували на селі й Масляну. Люди збиралися гуртом, варили вареники з сиром, танцювали та веселилися [6, арк. 13].

Одним із аспектів духовного життя селян була їхня віра в надзвичайне, в народну медицину, лікувальну магію та нечисту силу. Якщо хтось хворів, то зверталися в першу чергу до знахарів, а не до лікарні. Це можна пояснити певною недовірою до лікарів або взагалі відсутністю кваліфікованого фахівця. Бабки лікували за допомогою трав, молитов, святої води та шептань [6, арк. 6–7]. Могли вилікувати від сибірської язви, бешихи, зашептати зубний біль. Але лікували вони лише людей похрещених. Іноді бабок викликали і до породіль. До речі, люди говорять про те, що бабки-повитухи могли передбачати майбутнє немовлят. Бабка виходила з хати, дивилася у вікно і бачила всю майбутню долю щойно народженої дитини. Якщо дитині випадала рання смерть, то вона попереджувала про це батьків, але говорять, що це не допомагало, все одно доля знаходила дитину [9, арк. 6; 10, арк. 5].

Вірили люди в нечисту силу, особливо в існування відьом. Говорять, що ці жінки перекидалися на чорних кішок та доїли корів, могли навіть поробити людям – розлити на подвір'ї воду чи насипати землі. Відьми ніколи не ходили до церкви, так як вважалося, що вона служить дияволу і храм Божий прийняти їх не може [6, арк. 14]. Дуже яскраво люди описують смерть відьом. Говорять, що відьма не може вмерти до тих пір, поки не проб'ють стелю. Перед своєю смертю вона має обов'язково передати комусь свої знання. Це мала бути найстарша або найменша дочка [7, арк. 8].

Захистом від відьом вважали священний хрест та молитви. Вірили, що відробити пороблене відьмою може бабка-шептуха, але лише з дуже сильною енергетикою [6, арк. 14].

Люди в селі вірили в русалок та водяників. Русалками вважали дівчат та дітей, які втопилися нехрещеними. Вони могли залоскотати випадкового перехожого, який заблукав коло річки чи ставка. Вважалося, що людей русалки заманювали своїм чарівним співом. Особливу активність вони проявляли напередодні Трійці [10, арк. 9–10].

Крім нечистої сили, вірили люди і в добрих домашніх духів, які оберігали оселю. Таким духом був домовик, який вважався першим господарем в будинку та його охоронцем. Його обов'язково потрібно було задобрити перед тим, як самим поселитися до оселі, а інакше могла бути біда, домовик міг зашкодити господарям. Якщо люди переселялися з одного будинку до іншого, то потрібно було покликати домовика за собою [10, арк. 8]. Крім того, люди обов'язково вносили до хати ікону, хліб-сіль на рушникові та бризкали кутки святою водою. Першим до оселі запускали кішку або півня [8, арк. 8].

Отже, дослідивши інтерв'ю жителів с. Єлисеївка Приморського району Запорізької області, можна зробити висновок, що вірування, духовне та повсякденне життя жителів села мало чим відрізнялися від загальної традиційної схеми. В основі особливостей духовного та повсякденного життя населення була індивідуальна свідомість селян. Навіть в одному селі не все населення дотримувалося традиційних звичаїв та свят. В основі духовного та повсякденного життя населення були покладені сімейні традиції, які складалися століттями.

Джерела та література

1. Нолл В. Трансформація громадянського суспільства: усна історія української селянської культури 1920–30-х років. – К., 1999.
2. Лукашевич О. Джерела та історіографія 20–30-х років про побут та дозвілля сільського населення Радянської України // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – 2003. – №10.

-
3. Кокошко Ф. Розвиток культурно-освітньої діяльності в українському селі у 1920-ті роки (на матеріалах Півдня України). – М., 1998.
 4. Калініченко В. Селянське господарство в Україні в період НЕПу: історико-економічне дослідження. – Х., 1997.
 5. Усна історія Степової України / Запорізький край. – Запоріжжя, 2008. – Т. 1.
 6. Архів кафедри історії України БДПУ (історико-етнографічні експедиції 2007 р.). Білаш Ніна Микитівна. (28.12.).
 7. Архів кафедри історії України БДПУ (історико-етнографічні експедиції 2008 р.). Мирошніченко Галина Федорівна (5.01).
 8. Архів кафедри історії України БДПУ (історико-етнографічні експедиції 2008 р.). Злиденний Андрій Максимович (4.01).
 9. Архів кафедри історії України БДПУ (історико-етнографічні експедиції 2008 р.). Лисенко Раїса Іллівна (3.01).
 10. Архів кафедри історії України БДПУ (історико-етнографічні експедиції 2008 р.). Скуйбеда Дар'я Іванівна. (7.01).

Summary

The article is devoted to exploration of informative potential of the historical sources covering spiritual and everyday life of North Trans-Azov territories (Priazovye) population in 20-30^{ies} of the XXth century by the example of Yeliseevka village (Primorsky district of Zaporizhzhya region). The following conclusion is grounded, that beliefs, spiritual and everyday life of the villagers had almost no differences from general traditional scheme.